

VÝCHOVNO-VZDELÁVACIA FUNKCIA PUBLICISTICKÝCH, POPULARIZAČNÝCH A NÁUČNÝCH ŽÁNROV A ŽÁNROV LITERATÚRY FAKTU V ČASOPISE SLNIEČKO V ROKOCH 1927 – 1990

Eva Faithová

Ústav filologických štúdií, PdF UK v Bratislave

FAITHOVÁ, Eva: The Upbringing-Educational Function of the Journalistic, Popularising and Educative Genres and Non-Fiction Genres in *Slniečko* Magazine from 1927 to 1990. In *Philologia*, vol. XXX n°1 (2020): 49–73.

Abstrakt: Autorka v štúdiu rekonštruje publicistické, popularizačné a náučné texty a texty literatúry faktu publikované v časopise *Slniečko* v rokoch 1927 – 1990, pričom sa zameriava na ich rôzne žánre, tematické okruhy (história, vlastiveda, prírodoveda a i.), rôznu mieru rešpektovania osobitostí detského čitateľa, na rôznu kvalitu sprístupňovania informácií a poznatkov, ale aj hodnôt, ako aj na rôznu mieru angažovanosti na dobových (politických) zámeroch. Reflexia transformácie výchovných aj vzdelávacích funkcií spomínaných textov jej umožňuje hodnotiť ich vývinový prínos v kontexte spoločensko-politických zmien na Slovensku v 20. storočí.

Kľúčové slová: detský časopis *Slniečko*, informatívnosť, výchovnosť, angažovanosť, detský čitateľ

Abstract: In the study, the author deals with journalistic, popularising and educative texts and non-fiction texts published in *Slniečko* magazine from 1927 to 1990, focusing on their various genres, thematic areas (history, homeland studies, natural sciences, etc.), different degrees of respect for a child reader, the different quality of access to information and knowledge, but also values, as well as the different degree of involvement in contemporary (political) intentions. The reflection of the transformation of the educational and formative functions of the mentioned texts enables her to evaluate their developmental contribution in the context of socio-political changes in Slovakia in the 20th century.

Keywords: children's magazine *Slniečko*, informativeness, formativeness, commitment, child reader

Z obnovených a novovzniknutých detských časopisov, ktoré začali vychádzať po vytvorení Československej republiky v roku 1918, sa vyníma časopis Včelka (1925 – 1927). Jej iniciátor a redaktor Štefan Krčméry sa usiloval vytvoriť také detské periodikum, pre ktoré už nebolo prioritou jeho pragmatické zameranie (konfesijná či školsko-inštitucionálna závislosť), ale utváranie emočnej kultúry dieťaťa prostredníctvom literárno-výtvarných prostriedkov, čím Krčméry súčasne podporil svoj zámer kreovať novú podobu dobovej intencionalnej tvorby pre deti a mládež. Tento trend sa ukázal ako progresívny, preto, ako konštatuje Sliacky (2017, 15), Matica slovenská pristúpila k zmene názvu časopisu zo Včelky, „odkazujúcej už svojím názvom na didaktizujúci koncept detskej beletristiky“, na názov Slniečko, „preferujúci koncept radostnosti a hravosti“ (tamže). Tak začalo od 1. septembra 1927 vychádzať Slniečko, ktoré bolo v intenciách edičnej politiky Matice slovenskej pronárodne orientovaným detským časopisom akceptujúcim kresťansko-humanistické ideály.

Napriek tomu, že jadro časopisu Slniečko tvorí beletristická tvorba pre deti, integrálnou súčasťou časopisu boli už od jeho počiatku aj publicistické, popularizačné a náučné žánre, v obnovenom Slniečku aj žánre literatúry faktu (literatúra faktu v dnešnej podobe sa v čase vzniku Slniečka iba začínala etablovať). Dôležité je tiež poznamenať, že išlo o texty rôznych žánrov, ale aj ich hybridov (tendujúcich raz k vedeckosti, publicistike, inokedy k vyššej miere beletrizácie), ktoré mali v jednotlivých ročníkoch i číslach Slniečka nielen rôzne proporčné zastúpenie, ale navyše išlo o texty z rôznych tematických okruhov (história, vlastiveda, prírodoveda a i.), rôznej miery rešpektovania osobitostí detského čitateľa a v neposlednom rade aj rôznej kvality sprístupňovania nových informácií a poznatkov, ale aj hodnôt (od prvoplánového didaktizovania a moralizovania až po texty prekonávajúce tieto modely).

Keďže Slniečko už takmer 75 rokov spoluvytvára (nezriedka iniciuje) detskú literárno-výtvarnú kultúru, čím predstavuje v dejinách slovenskej detskej literatúry ojedinelý spoločensko-kultúrny fenomén, možno cez transformácie výchovno-vzdelávacích funkcií publicistických, popularizačných a náučných textov reflektovať spoločensko-politický vývin Slovenska v 20. storočí. V období vzniku časopisu súvisela výchovná a vzdelávacia funkcia spomínaných skupín textov najmä s osvetovými úlohami Československého (ďalej len Čs.) Červeného kríža, spoluvydavateľa Slniečka, s pronárodnou orientáciou Matice slovenskej a tiež s prokresťanským zameraním tohto nadkonfesijného časopisu. Neskoršiu hodnotovú profiláciu tohto časopisu ovplyvnili obe totality, výraznejšie pofebruárová totalita. Aj keď boli vzdelávacie a výchovné prvky inkorporované aj do beletristických žánrov, v intenciách názvu príspevku ich budeme reflektovať iba v publicistických, popularizačných a náučných žánroch, v obnovenom Slniečku aj v literatúre faktu.

Už prvý ročník časopisu *Slniečko*, ktorý začal vychádzať v septembri 1927 v Martine, naznačuje rôznorodosť textov prinášajúcich faktické informácie i rôznu mieru výchovnosti. Vyskytujú sa tu beletristické texty, ktoré dieťa oboznamujú s poznatkom (napr. ktorú časť zemiakov má človek konzumovať, *Zemiaková hostina*, roč. 1, 1927/28, s. 18), ďalej inštruktážne návody doplnené obrázkom (napr. ako si vyrobiť šachové figúrky z korkových zátok, tamže, s. 63 – 64), popularizačné články o ochrane zdravia a o športe (*O zdravom športovaní*, roč. 1, 1927/28, s. 126 – 128; *Prechladnutie*, tamže, s. 59; *Štvrt-hodinka pre zdravie*, tamže, s. 95 – 96), ako aj životopisný medailón vydaný pri príležitosti 100. výročia narodenia Henriho Dunanta (tamže, s. 97 – 98). Osvetovo-vzdelávacia funkcia je v popredí predovšetkým v popularizačných článkoch tematicky orientovaných na zdravie. Jednotlivé texty sa však diferencujú – zahŕňajú zdravotnícko-príručkové texty, beletrizácie s prvkami poučania i prednášky písané výkladovým štýlom iba zriedkakedy určeným dieťaťu. Autorom textu je často lekár, ktorý zdôrazňuje význam pravidelného cvičenia, športovania či stravovania pre ďalší harmonický rozvoj človeka, slovné poučenia sú často doplnené obrázkami cvikov. Biografický žáner, rozšírený v náučnej próze pre mládež (bližšie k tomu *Sliacky* 2013, 158), má v 1. ročníku *Slniečka* zastúpenie v článku o zakladateľovi Červeného kríža Henrim Dunantovi. Ide o medailónový portrét, v ktorom je popri poznávacej funkcii v texte zreteľne prítomná aj výchovná funkcia – formou apológie sa približuje Dunantov ľudský údel i jeho výnimočnosť. (Biograficko-medailónové portréty o H. Dunantovi sa v *Slniečku* objavujú ešte niekoľkokrát.) Pokiaľ ide o inštruktážne texty, tie ako samostatné žánre nebudú predmetom našej reflexie (iba ako súčasť náučných textov), oceňujeme však snahu redakcie poučiť a súčasne aktivizovať detského čitateľa (po urobení si šachových figúrok sa s nimi dieťa môže zahrať).

V 2. ročníku *Slniečka* pokračuje séria článkov, ktoré apelujú na ochranu zdravia (*Buďte zdraví*, roč. 2, 1928/29, č. 1, s. 15), ďalej sa objavujú články o užitočnosti plávania pre zdravie (tamže, s. 158 – 160). Rovnako ako v 1. ročníku sú aj teraz doplnené obrázkami. Aj v tomto ročníku má zastúpenie inštruktážny, didaktizujúci návod doplnený obrázkom – tentoraz na pestovanie ruží (tamže, s. 143 – 144). So zreteľom na fakt, že si v roku 1928 Československá republika (ďalej len ČSR) pripomínala 10. výročie konca vojny i svojho vzniku, J. Cíger zaradil do októbrového čísla ďakovno-adoračný text *Desať rokov* (tamže, s. 17 – 18). Treba pripomenúť, že podobne koncipované texty viažuce sa na výročia rôznych historických udalostí i osobností sa stanú trvalou súčasťou *Slniečka*. Aj cez ne bude možno sledovať, do akej miery *Slniečko* participovalo i na propagácii dobových politických zámerov. Neprekvapí, že adoračno-apelatívny článok vyšiel v 2. ročníku *Slniečka* aj pri príležitosti 10. výročia vzniku Čs. Červeného kríža (tamže, s. 87 – 89). Začína sa návratom do

doby, na ktorú si deti ešte nepamätajú, pokračuje pripomínaním nadobudnutej slobody, upozorňuje na zástoj Červeného kríža vo vojne i v mieri a končí sa apelom na získavanie nových členov. Angažovanosť Slniečka sa prejavuje aj v publicistických správach (predovšetkým v správach o činnosti Matice slovenskej, Čs. Červeného kríža a o zahraničných Slovákoch). Žánrovú rozmanitosť Slniečka v 2. ročníku dopĺňa preklad prírodovednej poviedky Vitalija Biankiho o zimnej prírode *Zvesti z pol'a a z hôr* (tamže, s. 81 – 82), v ktorej sa náučné informácie o zvieratkách primerane beletrizujú vzhľadom na vek čitateľa. Osvetovo-výchovnú funkciu nachádzame v 2. ročníku Slniečka aj v biografických portrétoch s rôznou mierou beletrizácie. Článok vydaný pri príležitosti 105. výročia narodenia Louisa Pasteura (tamže, s. 94) kladie do popredia Pasteurovu pracovitosť a skromnosť (autor vkladá do textu aj Pasteurov citát), zjavný je emotívny zámer, v článku o Eliasovi Howeovi (tamže, s. 107 – 109) je prítomná výraznejšia beletrizácia: text sa začína vrčaním šijacieho stroja a cezeň sa autor dostáva k rozprávaniu príbehu o jeho vynálezcovi. Na rozdiel od uvedených článkov je v príspevku o vynálezcovi vreckových hodín *O hodinách* (tamže, s. 125 – 127) výraznejšie prítomný náučný rozmer, odľahčený epizódou, v ktorej manželka v afekte vynález rozbila. Biografické portréty mali v Slniečku svoje nezastupiteľné miesto nielen preto, že umožňovali tradičnejšie či invenčnejšie prezentovanie životopisných informácií, ale aj preto, lebo umožňovali redakcii prostredníctvom ich protagonistov ponúkať príklady hodné nasledovania a tým formovať hodnotový systém svojich čitateľov.

Počnúc 2. ročníkom Slniečka badať vyšší výskyt textov s rôznou mierou informatívnosti, nazdávame sa, že v dôsledku toho redakcia časopisu vyčlenila takéto články ako samostatnú aj v obsahu oddelenú časť; ich nárast v ďalších ročníkoch Slniečka totiž vyústil do potreby ďalšej diferenciacie informatívnych textov, ktorá sa využíva aj v obnovenom Slniečku (od roku 1969), najmä však na báze pravidelných seriálov či rubriek.

Z nasledujúcich ročníkov matičného Slniečka sa sústredíme na tie pôvodné texty, v ktorých je nejakým spôsobom prítomná informatívnosť či náučnosť, ako aj výchovný rozmer smerujúci k humanizácii dieťaťa a ku kresťansko-pronárodným hodnotám. Hneď v 3. ročníku Slniečka (1929/30) sa stretáme s viacerými textami, ktorých autorom sa podarilo pracovať s faktom inovatívnym spôsobom. Ako prvého spomenieme R. Kľačka, ktorý v texte *Vianočné mláďatá* (roč. 3, 1929/30, s. 55 – 56) zasadil fakty o krivonosovi do vianočnej scenérie plnej rôznych iných druhov vtáčikov s poetickým úvodom o chalupách „pod bieluškými perinami“ (tamže, s. 55). Vo výkladovej časti autor citlivo vníma percepčné schopnosti dieťaťa, v závere nachádza analógiu medzi teplom v hniezde a v izbe pod iskrivým vianočným stromčekom. So záhadou ako východiskom objavovania sa stretávame v texte M. Berku *Ako pavúk zachránil*

život *Sama Chalupku* (roč. 3, 1929/30, s. 140). Nie je podstatné, či v prípade vstupnej beletrizácie ide alebo nejde o mystifikáciu, dôležité je, že autor takýmto spôsobom zatraktívňuje zjednodušené informácie o represiách po potlačení povstania. Interakciu smerom k čitateľovi nachádzame aj v textoch J. Štefánika. Kým v článku *O lietadlách a vzducholodiach* (roč. 3, 1928/29, s. 58) autor okrem informácií o nových dopravných prostriedkoch aktivizuje čitateľa napr. povzbudením, nech si vezme mapu a nech sleduje, kadiaľ vzducholod' letela, či kladením otázok súvisiacich s históriou i matematikou, v článku o americkom letcovi Byrdovi (tamže, s. 75) okrem základných informácií o dátume letu nad južným pólom a ťažkostiach s ním spojených sa usiluje Byrda predstaviť nielen ako hrdinu, ale aj ako syna mysliaceho na svoju matku. Iný postup zvolil Štefánik v článku *Najlepší priateľ modernej doby* (roč. 3, 1929/30, s. 75 – 76), v ktorom najskôr dieťa hádankami povzbudzuje, aby našlo odpoveď na otázku, kto je najlepší priateľ modernej doby, a následne dieťa informuje, koľko ľudí doma i vo svete má rozhlasový prijímač. Napriek tomu, že dieťa sa prostredníctvom týchto textov viac niečo naučí, než by pomocou nich mohlo zažiť, môžeme ich z vývinového hľadiska považovať za texty predznamenantujúce literatúru faktu. K nej sa v 3. ročníku *Slniečka* blížia aj texty vydané pri príležitosti 80. výročia narodenia T. G. Masaryka. Ide o žánrovo rôznorodé texty, v ktorých sa pracuje nielen s faktickou informáciou, ale aj s osobnou spomienkou, básničkou a pod. Za zjavným obdivom k osobe prezidenta však badať úsilie priblížiť Masaryka dieťaťu nielen prostredníctvom spomienok na jeho detstvo, ale aj prostredníctvom epizácie textu.

V porovnaní s 3. ročníkom sú síce v nasledujúcich ročníkoch početne zastúpené najmä popularizačné články, ako aj noticky a krátke správy, no od 6. ročníka sa informatívne texty dostávajú na margá. Pokiaľ ide o noticky a krátke správy z domova aj zo sveta, tie prinášajú tematicky veľmi rôznorodé informácie (napr. o počte kilogramov zlata vyťaženého mesačne v Hodruši, o ukrutných horúčavách v USA, o úrode tabaku na Slovensku a v Podkarpatskej Rusi za rok 1929, roč. 4, 1930/31, s. 14 – 15) so zjavnou tematickou indiferentnosťou voči detskému svetu – nielenže sú z pohľadu dieťaťa nezaujímavé, ale v prípade viacerých je sporné aj ich zaradenie do detského časopisu. Možno sa však nazdávať, že ich v 30. rokoch 20. storočia redakcia do časopisu zaraďovala úmyselne, nie však ako texty určené deťom a mládeži, ale ako texty pre dospelých (učiteľov, prípadne rodičov).

Od 9. ročníka *Slniečka* sa texty na margu sprehl'adňujú použitím nadpisu – začínajú už obsahovať aj informácie, ktoré sú pre dieťa nielen zaujímavé, ale navyše prezentované pútavejším spôsobom aj jazykom – napr. o včele (roč. 9, 1935/36, č. 9, s. 164), o svetelnom roku či najväčšom d'alekohľade (tamže, s. 164 – 165). Aj 10. ročník prináša tematicky rôznorodé, no pre dieťa zaují-

mavé informácie, povzbudzujúce detské objavovanie v rôznych vedeckých oblastiach, avšak napriek niektorým beletrizujúcim prvkom je v popredí výrazný informatívny zámer – vzťahuje sa to napr. na informácie o lietajúcich húseniciach, o zákaze Jozefa II. zvonit' pred búrkou, lekárskom povolaní v staroveku (roč. 10, 1936/37, č. 9, s. 172 – 174).

Pokiaľ ide o popularizačné články, tie sa, v súvislosti s činnosťou Čs. Červeného kríža, sústreďovali predovšetkým na zdravotvedu s dominantnou osvetovo-vzdelávacou funkciou (napr. na vetranie, roč. 4, 1930/31, s. 30 – 31; osvetlenie a kúrenie v zime, tamže, s. 75 – 78; rady pri poraneniach, tamže, s. 95). Jej apel bol v niektorých prípadoch umocnený expresívnosťou výpovede, napr. v texte MUDr. O. Hlaváča o starostlivosti o chrup (roč. 5, 1931/32, s. 58 – 60), kde zanedbanie starostlivosti o chrup považuje autor za „neodpustiteľnú nebdalosť a hriešnu nevážnosť k svojmu zdraviu“ (tamže, s. 60). V niektorých popularizačných textoch autori využívajú zábavno-poučujúci spôsob informovania, napr. B. Tesar' v texte *Telocvičné rozprávky* (tamže, s. 58 – 61).

V porovnaní s popularizačnými článkami sa však redukuje počet biografických portrétov, v 5. ročníku by bolo možné do tejto kategórie zaradiť článok o úmrtí Edisona (roč. 5, 1931/32, s. 48), v ktorom je však vlastná biografická informatívnosť oslabená, dôraz sa kladie na Edisonove vynálezy a najmä na jeho pracovitosť a húževnatosť, ktorá môže byť pre deti príkladom – prevažuje teda výchovný rozmer. Reprezentatívnejším príkladom biografických portrétov môže byť preklad o Helene Kelerovej s názvom *Preca nie nešťastná* (roč. 8, 1934/35, č. 7, s. 133 – 137). Deti sú svedkami toho, ako sa z počiatkovej tragédie – Helena v detstve v dôsledku choroby prichádza o zrak i sluch – za pomoci obetavej učiteľky rodí z Heleny plnohodnotný človek – spisovateľka. S jej príbehom sa opätovne stretáme v 10. ročníku v článku *Zázrak vôle a vytrvalosti* (1936/37, č. 5, s. 90 – 92) – v ňom však v porovnaní s predchádzajúcim textom takmer absentuje beletrizácia, v intenciách názvu sa dôraz kladie na Kelerovej zástoj v starostlivosti o hluchých a slepých, výchovnosť teda dominuje nad umeleckosťou.

Tradičný informatívno-adoračný biografizmus nachádzame v článku k 120. výročiu narodenia Ľ. Štúra spojenému s výročím založenia republiky (roč. 9, 1935/36, č. 2, s. 29 – 30). Národno-apologetický tón dominuje aj v článku publikovanom pri príležitosti 80. výročia narodenia J. Škultétyho spojeného so 70. výročím založenia Matice slovenskej (roč. 7, 1933/34, č. 2, s. 34 – 35): „poklonit' sa veľkému národnému pracovníkovi“ (tamže, s. 34), „Nespravodlive a proti právu božskému i ľudskému ujarmovali a utláčali slovenský národ jeho neprajníci a nepriatelia.“ (tamže, s. 35). Práve tieto články s expresívnou, bipolárnou rétorikou a s výraznou výchovnou tendenciou intenzívne zrkadlili spoločensko-politické požiadavky doby (bez ohľadu na historické zmeny ostá-

va štruktúra týchto textov nemenná – menia sa len mená: Škultétyho či Štúra nahradia Tiso, neskôr Lenin, Gottwald a i. –, v závislosti od nich sa aktualizujú nepriatelia: Maďarov napr. vystriedajú fašisti či imperialisti). Zreteľný apologetický tón spojený s výchovnosťou v tomto článku je vyvažovaný informatívnosťou v inom článku – do toho istého čísla je zaradená aj správa o oslavách výročia Matice slovenskej s fotodokumentáciou (tamže, s. 50 – 52). Apológia spojená s výchovnosťou sa viaže na všetky články o vysokých predstaviteľoch krajiny „v službe za národ“ (Štúr, Škultéty, Masaryk, Beneš, Tiso) – pozri napr. zdravicu k narodeninám E. Beneša (roč. 9, 1935/36, č. 9, s. 163), ktorý tiež „všetky svoje vzácne schopnosti a svoje nadanie dal do služby za národ a štát“ (tamže) a ktorý môže slúžiť ako vzor toho, „ako veľa sa dá vykonať neúnavnou usilovnosťou a statočnou prácou“ (tamže), ale aj Tisovu biografiu (roč. 13, 1939/40, č. 3, s. 44 – 47) s príznačným pátosom a hyperbolou: „každý kameň posvätnej Nitry hovoril k duši Jozefa Tisu (...) tu sa v ňom prebúdzala láska k ujarmenému rodu, tu vznikala v ňom túžba obnoviť slobodu a dávnu slovenskú minulosť“ (tamže, s. 46).

Okrem samostatných biografických článkov sú pri príležitosti výročí niektorých osobností, napr. pri 85. výročí narodenia T. G. Masaryka (roč. 8, 1934/35, č. 7, s. 123 – 131), do časopisu zaraďované viaceré žánrovo rôznorodé texty – v prípade už spomenutého výročia súbor textov otvára článok *Pán prezident medzi deťmi*, v ktorom je zdôraznený emotívny rozmer: prezident je všade „vítaný s neopísateľnou radosťou a slávou. Tak nevítajú ani víťaza, ani vladára, tak možno vítať len z hlbokej lásky a vďačnosti toho, koho vrúcne milujeme a koho zachovávame vo svojich spomienkach“ (tamže, s. 123). Ten ďalej umocňuje prezidentovo stretnutie s deťmi, ktoré ho obdarujú obrázkom chalúčky, v ktorej býval. Prezident v priamej reči spomína na detstvo, jeho ľudskosť vystihujú aj gestá (napr. hľadá po hlave chlapca, ktorý má obavy). Článok je doplnený Masarykovými citátmi (v inom type písma), historkami, ktoré dokresľujú jeho skromnosť. O Masarykovej láske k deťom následne hovorí jeho dcéra, cyklus uzatvára profil jeho manželky. Využitie žánrovej mozaiky zintenzívňovalo vytvorenie autentickejšieho obrazu osobnosti, napokon s podobnou tendenciou sa neskôr stretáme aj v reportážnych útvaroch obnoveného Slniečka.

Ďalšiu tematickú skupinu textov matičného Slniečka tvoria náučné články o technických vynálezoch. V 9. ročníku (1935/36) sa so seriálom takýchto článkov predstavil E. Philadelphus. Najautentickejšie zo série jeho článkov vyznieva článok *O radiu* (tamže, č. 6, s. 116 – 118 a č. 7, s. 135 – 138), a to jednak preto, lebo v ňom autor vychádza z predpokladu, že chlapci rádio najlepšie poznajú (ako lokomotívu, auto a pod., pretože ho majú doma, vedia ho opísať), a jednak preto, lebo samotnému výkladu predchádza možnosť názorne si vynález vyskúšať (chlapcov vyzýva, aby si doma vyrobili detský telefón zo

škatuliek – ak sa hovorí ticho do jednej škatuľky, v druhej povedané počuť nahlas); autor následne využil túto analógiu na vysvetlenie fungovania mikrofónu a slúchadla, cez ne postupuje až k rádiu ako technicky zložitejšiemu vynálezu, než je telefón. Invenčne pôsobí nielen Philadelphého postup od názorného k abstraktnejšiemu, ale aj jeho aktivizovanie dieťaťa prostredníctvom výroby vlastného detského telefónu.

S náučnými článkami sa Philadelphý prezentuje aj v 10. ročníku *Slniečka* (1936/37, č. 1 – 10), tentoraz sa čitateľovi pokúsil informácie a fakty zaobaliť do atraktívnejšieho obalu v seriáli *Traja chlapci mudrlanti*, keďže rozprávačmi aj nositeľmi odborných informácií sa stávajú prázdninujúci chlapci, je však na zváženie, do akej miery zvolené tematické okruhy (napr. vedenie pokladničnej knihy) možno pokladať za presvedčivý prázdninový program. Philadelphého seriál o chlapcoch mudrlantoch pokračuje aj v 11. ročníku (1937/38) – v porovnaní s predošlým ročníkom nové poznatky prezentuje dospelý, ktorý chlapcov pouča o istej profesii (sadzač, premietáč v kine a pod.). Badateľ tendenciu text výraznejšie dialogizovať, začleňovať doň aj úsmevnéjšie epizódky, v čom možno postrehnúť autorovu snahu viacej sa priblížiť detskému čitateľovi. Detskí protagonisti sa práve v týchto textoch správajú väčšmi ako deti, hoci ešte nejde o individualizované detské postavy. Z tohto okruhu sa vymykajú posledné dva príspevky 11. ročníka, v ktorých sa autor sústredil na civilnú protiletectkú ochranu (tamže, s. 145 – 148 a 162 – 164). Napriek prítomnosti dialogizácie je text bohatý na „nedetské“ informácie o výbušných, zápalných a plynových bombách, o správnom postupe pri hasení zápalnej bomby či použití plynovej masky. Zaradenie uvedených textov do záveru 11. ročníka *Slniečka* (r. 1938) poukazuje na zmenenú orientáciu osvetových aktivít – popri informáciách zo zdravotvedy o liečivých účinkoch cesnaku či cibule (tamže, roč. 12, s. 49, 69), začlenených do krátkych správ v rámci zaujímavostí, sa objavujú aj informácie o ochrane obyvateľstva a majetku počas vojnového stavu. To napokon potvrdzuje aj pokračovanie seriálu o chlapcoch mudrlantoch v 12. ročníku (tentoraz už iba v 3 úvodných číslach), v ktorom sa čitatelia od armádneho poručíka dozvedajú nielen o vojenských hodnostiach a útvaroch armády, o rôznych druhoch zbraní, ale aj o príručke Rukoväť brannej výchovy. Je zaujímavé, že beletristické texty z uvedeného obdobia na prítomnosť takéhoto nebezpečenstva v duchu Hronského programového zamerania časopisu na optimistický variant života neupozorňujú, hoci smerovanie k vojnovému konfliktu bolo zrejmé.

Z matičného *Slniečka* náučnú informatívnosť najinvenčnejšie približuje Horákov text *Pneumatika* (roč. 11, 1937/38, s. 110 – 113). Vychádzajúc z úvodnej antropomorfizácie o bosých strojoch, rozpráva príbeh anglického zverolekára Dunlopa, ktorý prišiel na to, ako „obuť“ stroj – najskôr okované koleso bicykla svojho syna, neskôr motocykle –, a Goodyeara, ktorý zlepšil kvalitatívne

vlastnosti kaučuku používaného na výrobu pneumatík. Horákovu beletrizáciu umocňuje aj aluzívny záver, v ktorom sa pneumatika zrodí z prírodného kaučuku a z ľudskej námahy preto, aby dopravné prostriedky „letely tíšsko, mätko, hladko i hrboľatou hradskou“ (tamže, s. 113).

Poznávací charakter má v 10. ročníku Slniečka (1936/37, v číslach 6 – 10) aj nový seriál tety Iry *Oblôčik do sveta*, v ktorom sa čitateľovi približuje Čína a jej obyvatelia s dôrazom na odlišnosti vo výzore, v reči, stravovaní, starostlivosti o osobnú hygienu či sviatkoch. Jazyk príspevkov je prispôsobený dieťaťu: „Ďaleko na východe je veličná krajina Čína. Ľudia sú tam trochu inakší.“ (tamže, č. 6, s. 109) Autorka v textoch upozorňuje aj na zlú sociálnu situáciu či zaostalosť obyvateľov tejto krajiny. Informácie o krajine a jej obyvateľoch sú v 7. čísle vhodne doplnené začlenením čínskej ľudovej rozprávky. Články tety Iry sú uverejňované aj v 11. a 12. ročníku. Prinášajú informácie o čínštine (v rámci textu sa predstavuje aj niekoľko čínskych znakov spolu s prekladmi ich významov), čínskej kuchyni, škole, ale aj armáde. V porovnaní s predchádzajúcim ročníkom sú texty podrobnejšie.

Náučný charakter má v 11. ročníku (1937/38) aj séria článkov o starostlivosti o záhradu v jednotlivých kalendárnych mesiacoch, doplnená podrobnejšími informáciami napr. v 1. čísle o zakladaní jahodových hriadok (tamže, s. 13 – 14) či o výrobe vtáčej búdky (tamže, s. 78). Okrem uvedenia informácií sa v textoch proklamuje láska k prírode a k jej ochrane, napokon tá bola tematicky prítomná aj v beletrii.

Informačný charakter majú aj články o cestovaní naprieč Saharou (roč. 10, 1936/37, č. 4, s. 72 – 73) či o liečivých účinkoch hadieho jedu (tamže, č. 9, s. 170 – 172). V niektorých prípadoch sa za autentickosť informácie zaručuje rozprávajúci odborník, napr. výklad o stratosfére prináša v článku *O hĺbke vzdušného mora* (roč. 10, 1936/37, č. 6, s. 104 – 106) major letectva. K inému okruhu informačných článkov patria texty o výhodách členstva v Matici slovenskej (roč. 9, 1935/36, č. 1, s. 12), o Matici slovenskej v Juhoslávii (tamže, č. 1, s. 16) či o delegácii Matice slovenskej v Amerike (tamže, č. 5, s. 94). K informačným článkom radíme aj texty reflektujúce aktuálne dianie doma i vo svete, ako sú napr. zdravica E. Benešovi pri príležitosti jeho vymenovania do funkcie prezidenta (tamže, č. 5, s. 83 – 84), správa o úmrtí R. Kiplinga (tamže, č. 5, s. 96).

Pokiaľ ide o texty reflektujúce aktuálne dianie doma i vo svete, za dôležité považujeme, že sa ani v 13. ročníku matičného Slniečka (1939/40) s výnimkou niektorých článkov nestretáme s výraznejšou participáciou na propagácii dobových politických zámerov novej štátnej moci. V č. 3 sa apologeticky reflektuje už spomínaný život Jozefa Tisa (tamže, s. 44 – 47). Prvoplánovú tendenčnosť nachádzame iba v článku Š. Loffaya *Oravské a spišské deti sú už s nami* (tam-

že, č. 3, s. 54 – 55) o pripojení 26 obcí, ktoré po 1. svetovej vojne pripadli Poľsku, späť k územia Slovenska. Tendenčné je nielen zobrazenie týrania slovenských detí v poľských školách a prezentovanie Hitlera ako ich osloboditeľa, ale tendenčnosť je prítomná aj v rétorike (napr. „Prišiel prvý september 1939. Krivda a bezprávie boli odčinené.“, tamže, s. 55). V súvislosti s výročím vzniku Slovenského štátu (roč. 14, 1940/41, č. 7, s. 123) sa do popredia dostáva téma slovenskosti, tá v uvedenom ročníku rezonuje aj v texte *Radostné Vianoce u Mudroňov pred 40 rokmi* (tamže, č. 4, s. 66 – 67), v ktorom boli „naši drahí národní trpitelia“ (tamže, s. 66) na Vianoce prepustení z maďarského väzenia, či v článku *Cesta Janka Kráľa* (tamže, č. 3, s. 47 – 48) o prevezení Kráľových telesných ostatkov na Národný cintorín v Martine, kde bude pokojne snívať svoj večný sen. Téma vojny sa objavila iba v niekoľkých krátkych informatívnych správach na margách, napr. v súvislosti s tým, že podľa štatistiky bola suma za 1. svetovú vojnu 12 miliárd korún (roč. 13, 1939/40, č. 1, s. 9). Väčšina náučných, popularizačných či informačných textov sa však tematicky vojne alebo Slovenskej republike nevenuje. To isté platí aj o ročníkoch 14 – 18 (1940/41 – 1945/46). Z textov z uvedených ročníkov zaujme informatívne spracovanie celej výroby časopisu *Slniečko*, doplnené fotografickým materiálom (roč. 14, 1940/41, č. 7, s. 124 – 125). Ročníky 16 až 18 – s výnimkou kratšieho článku J. Hronca o stradivárkach (roč. 16, 1942/43, č. 1, s. 13) – náučné a informačné texty neprinášajú. Výnimku v tomto ohľade predstavuje roč. 17 (1943/44), v ktorom vychádza na pokračovanie Horákov *Mašinový doktor* o Georgeovi Stephensonovi (tamže, č. 2 – 5). Do výraznej beletrizácie sú začlenené mnohé informácie o jeho parnej lokomotive i o prvej verejnej železničnej trati v Británii. Horák v ňom okrem zaujímavej témy o vynálezcovi, navyše spracovanej s ohľadom na detského čitateľa, zvyrazňuje aj Stephensonov zápal i jeho odvahu poznávať, ako aj bojovať s konvenciou.

Ďalší nárast informačných textov badať až v 19. ročníku (1946/47), napriek tematickej rôznorodosti (napr. 100 rokov našej reči, 100. výročie narodenia S. H. Vajanského, motorová kolobežka, cesta ľudí na Mesiac, vysvetlenie slova milión) v nich však ide iba o sprostredkovanie elementárnych informácií. V 20. ročníku (1947/48) tento trend pokračuje, avšak väčšina informácií súvisí s prírodou (napr. sťahovanie vtákov, zimný spánok medveďa, veľryby, sója), v niektorých prípadoch sú dané informácie umocnené „bombastickým“ názvom, napr. *Komár vrahom 20000 ľudí* (tamže, č. 3, s. 41 – 42).

Ďalšia zmena režimu (Február 1948) bola výraznejšie badateľná až s istým časovým odstupom, konkrétne až v 10. čísle 20. ročníka *Slniečka* (1947/48), ktoré na rozdiel od predošlých čísel prináša informácie o stavbe Trate mládeže (tamže, s. 150), o národnej zmene víťazstva, ktorá sa konala 11. 4. 1948 (tamže, s. 154), či o zrušení poddanstva a zástoji Ľ. Štúra (tamže, s. 155). Ak sa aj

tematicky spomínajú zvieratá, tak už len ako súčasť výskumu v ZSSR, napr. článok *Sliepky a svetlo* (tamže, s. 155). Enormný nárast informačných článkov priniesol ročník 21 (1948/49) – časť z nich však súvisí s pripomínaním si výnimčnosti ZSSR, napr. so skutočnosťami, že Sovieti dokážu zmeniť aj počasie (tamže, č. 1, s. 14), že v Moskve postavia mrakodrapy (tamže, č. 3, s. 46) a že tu vyrobili najmodernejší automobil (tamže, č. 6, s. 84). Do 5. čísla je dokonca zaradená *Rozprávka o päťročnici* (tamže, s. 79), v ktorej sa vysvetľuje, čo znamená slovo päťročnica, vytvorenie si záväzku a jeho plnenie, v závere textu nechýba tendenčná ideologizácia. S ňou sa stretáme aj v informačno-apologetickom článku o K. Gottwaldovi *Náš nový prezident* (tamže, č. 1, s. 3 – 4). Viaceré texty 21. ročníka prinášajú rôzne zaujímavé i podrobné informácie, napr. o histórii aj súčasnosti olympijských hier (tamže, č. 2, s. 30 – 31), ostávajú však iba v informačnej rovine – čitateľa môžu osloviť zaujímavosťou informácie, nie však jej spracovaním. Analogické zastúpenie je prítomné aj v informačných textoch v poslednom ročníku matičného Slniečka (roč. 22, 1949/50). Popri ideologizujúcich textoch, ako napr. text *Noví ľudia* (tamže, č. 3, s. 34 – 36), v ktorom z rozprávkového podložia vyrastá apológia sovietskeho človeka a lepšieho socialistického sveta, obsahuje 22. ročník aj tematicky rôznorodé informačné články o prírode (napr. o mäsožravých rastlinách, tamže, č. 1, s. 15; tanci včiel, tamže, č. 2, s. 30) či o technických vynálezoch (napr. o nových počítačích strojoch z Maďarska, tamže, č. 2, s. 21), ako aj náučný text J. Telgárskeho *Zázračná krajina* (tamže, č. 7, s. 108 – 109) a jeho pokračovanie *Cestovanie v zázračnej krajine* (tamže, č. 8, s. 124 – 126), v ktorom sa autor usiluje upútať záujem čitateľa rozprávaním o mikróboch. Tie síce antropomorfizuje, nepodarilo sa mu však vyhnúť sa poučaniu.

Možno konštatovať, že ideologizácia časopisu sa po zmene režimu vo februári 1948 prejavovala intenzívnejšie, ako to bolo počas Slovenskej republiky. Zásluhu má na tom najmä Hronský, ktorý síce od 5. čísla 14. ročníka (1940/41) prestáva byť šéfredaktorom časopisu, ale ako jeho zodpovedný redaktor a predovšetkým ideovo-umelecký garant zabránil tomu, aby sa s výnimkou niekoľkých článkov stal zo Slniečka prorežimový časopis. A hoci boli do Slniečka zaradené – ako už bolo konštatované, najmä v ročníku 21 (1948/49) – aj otvorene angažované texty, ďalšie vydávanie časopisu sa redakcii nepodarilo obhájiť a júnovým číslom 22. ročníka (1949/1950) sa vydávanie Slniečka zastavilo.

Vydávanie časopisu bolo obnovené až v roku 1969. Aj v obnovenom Slniečku má bohaté zastúpenie žánrová aj tematická rôznorodosť náučných, popularizačných a publicistických článkov, ako aj textov literatúry faktu – v porovnaní s predchádzajúcim obdobím však badať tendenciu texty sústreďovať do biografických, historických, vlastivedných a prírodovedných seriálov či pravidelných rubriek. Pokiaľ ide o tendenčnú výchovnosť textov, ktorá mala dieťa „kultivo-

vat“ v intenciách pofebruárových zmien, s tou sa stretáme najmä v článkoch, resp. celých číslach vydávaných pri príležitosti významných výročí predstaviteľov režimu, historických osobností či udalostí (Gottwald, Lenin, VOSR, Február 1948, SNP), ale aj komunistickej strany, pionierskej organizácie a pod. Keďže sa od umenia požadovalo, aby sa „stalo aktívnym spoluvorcom prítomnosti“ (Rampák 1949, 8) a aby aj literatúra pre deti a mládež prinášala pokrokový socialistický obsah smerujúci k veľkým výchovným ideálom (Klátik 1952, 200), aj texty Slniečka – podobne ako iné z tohto obdobia – spracúvajú požadované témy (napr. boj proti fašizmu, oslobodenie, mier, pionierska organizácia), deklamačnou, apelatívnou rétorikou demonštrujú vedúce poslanie komunistickej strany v dejinách, vyjadrovanie vďačnosti osloboditeľom či proces triedneho uvedomovania ľudu a tým navigujú v zaujímaní správnych postojov, resp. tieto postoje upevňujú.

Takúto zjavnú ideologizáciu nájdeme napr. v publicistických žánroch zo 70. rokov 20. storočia, konkrétne v 9. čísle 29. ročníka Slniečka (1974/75), v tzv. slávnostnom čísle Slniečka k 30. výročiu oslobodenia vlasti sovietskou armádou (k tomu pozri aj sprievodný text k ilustráciám žiakov na s. 31 časopisu). Tematicky sa v tomto čísle k oslobodeniu viažu aj krátke správy o ťažkých bojoch o Šahy, o príkladnom bojovníkovi Chodžajevovi (tamže, s. 26), k informatívnosti smerujú aj iné články, napr. o rozkaze č. 0186 o ochrane obyvateľov a majetku, ktorý vydalo velenie 2. ukrajinského frontu, keď dosiahlo našu hranicu, či o generálmajorovi L. I. Brežnevovi, ktorý tým, že pomohol oslobodiť Svit, prispel k obnove povojnového Československa (tamže, s. 23).

Ako príklady k výročiu VOSR uvádzame príspevok R. Morica *Šesťdesiat svetlých rokov* (roč. 32, 1977/78, č. 3, s. 6 – 7), vydaný na dvojstrane spolu s Plávkovou básňou *Lenin*, ako aj článok *Maják s veľkým svetlom* (roč. 33, 1978/79, č. 3, s. 6, vydaný pod iniciálami J. D.). K februárovému výročiu uvádzame napr. články *Február 1948 a Klement Gottwald, hrdina Februára 1948* (roč. 32, 1977/78, č. 6, s. 6 – 9, vydané pod iniciálami M. N.), *Vitazný február* (roč. 33, 1978/79, č. 6, s. 21, vydané pod iniciálami J. D.). K vzniku pionierskej organizácie možno spomenúť Moricovu zdravicu *Pionierom k jubileu* (roč. 33, 1978/79, č. 8, s. 6), k výročiu SNP *Výročie z najvzácnejších* (roč. 34, 1979/80, č. 1, s. 6, vydané pod iniciálami J. D.), k výročiu oslobodenia text *Sloboda prišla z východu* (roč. 34, 1979/80, č. 9, s. 8).

Dôležité je však poznamenať, že v porovnaní s apologetickými zdravicami, výročnými článkami a tendenčnými správami redakcia obnoveného Slniečka v rozsiahlejších publicistických a náučných žánroch, ako aj žánroch literatúry faktu sústredovaných do seriálov vynakladala značné úsilie vyhnúť sa ideologicky zdôrazňovanému obsahu (napr. internacionalizmu, prezentizmu), resp. jeho schematickému zobrazeniu (používaním žánrových hybridov, individuali-

zovaním postáv a personalizovaním ich príbehov, subjektivizovaním procesu poznávania a pod.). V nasledujúcej časti štúdie si podrobnejšie priblížime, do akej miery sa redakcii v tomto úsilí darilo (?) v biograficky, historicky, vlastivedne a prírodovedne koncipovaných seriáloch a cykloch.

V prvom ročníku obnoveného Slniečka (1969) sa začína prvý z mnohých biografických cyklov Slniečka. Na cykle *Na koho sme hrdí* (1. časť vyšla v 1. čísle obnoveného Slniečka), zameranom na významné osobnosti národného života (Dobšinský, Tranovský, Zúbek, Jesenius, Jurkovič, Kostra, Bazovský, Podjavorinská, Hronský a i.), autorsky participovali H. Ponická, M. Valchrachová, P. Čačko, J. Barica, L. Zúbek, J. Horák, M. Hudec (pseudonym O. Sliackeho). Cyklus pod uvedeným názvom vychádzal po 4. čísle 24. ročníka (1969/70), neskôr sú síce portréty uverejňované bez názvu cyklu, ale sú koncipované rovnako – ako jeden alebo dva portréty na dvojstrane. Tradičný biografizmus sa autori usilovali prekonať využívaním rôznych gramatických osôb v rozprávaní, okrem 3. osoby singuláru využívali aj 1. osobu singuláru, čo napokon avizovali už aj názvy článkov, napr. *Poetka detstva o sebe* (o L. Podjavorinskej, roč. 24, 1969/70, č. 4, s. 18), ďalej vytváraním textovej montáže z rôznych citátov, príbehu i životopisných údajov (napr. o Hrebendovi, tamže, č. 7, s. 14 – 15). V neskorších ročníkoch sa využíval najmä príklon k reportáži.

Cyklus sa začína Ponickéj textom *Rozprávka o obrázku, vlasti a republike* (roč. 23, 1969, č. 1, s. 18 – 19) o boji za slobodu a Štefánikovi, text je na margách doplnený textami o Svobodovi a Dubčekovi. Ponická v týchto dvoch textoch potláča informatívnosť, do popredia vystupuje hodnotenie historickej udalosti z augusta 1968, keď sa rozhodnutie L. Svobodu, ktorý je na iných miestach textu prezentovaný ako rozvážny, múdry a skúsený človek, interpretuje ako také, ktoré možno zabránilo krviprelievaniu, a v súvislosti s Dubčekom sa August 1968 spomína ako udalosť, čo ho obrala o typický úsmev. So zreteľom na historický kontext hodnotíme použitie častice možno v reflektovaní augustových udalostí v texte s inak suverénnym rozprávačom ako prostriedok vyjadrenia postoja k historickej udalosti, rovnako ako informáciu o Dubčekovej strate úsmevu, treba však zdôrazniť, že ide o prostriedky, ktoré sú detskému čitateľovi nedekódovateľné. Ďalej v danom cykle možno za inovačné pokladať aj využitie motivačných názvov jednotlivých portrétov, napr. *O kráľovi slovenských rozprávok Pavlovi Dobšinskom* (roč. 24, 1969/70, č. 1), *Otec Slniečka* (o Hronskom, tamže, č. 4), *Slovenský Ikaros* (o Baničovi, roč. 25, 1970/71, č. 6). V súvislosti s textami z 1. ročníka obnoveného Slniečka treba upozorniť aj na ich ideologickú nezaťaženosť (platí to napr. aj o texte o F. Kráľovi, roč. 24, 1969/70, č. 4, s. 14 – 15). K zmene dochádza v prvej polovici roku 1971, keď sa v 9. čísle Slniečka (roč. 25) na zvyčajnej dvojstrane 14 – 15 prezentuje v textoch o Schiffelovi, Čulenovi, Šmeralovi a Zápotockom s názvom *Ej, hor'*

sa, *sveta proletári* opäť tradičný biografizmus (autorom je M. Hudec). Táto rastúca miera servilnosti redakcie pokračuje aj v 26. ročníku *Slniečka* (1971/72) zaradením ďalších textov o bojovníkoch proti fašizmu a komunistoch do cyklu o historických osobnostiach (napr. v č. 1 Šverma, Exnár, v č. 6 Gottwald, v č. 9 Fučík, v č. 10 Šmidke, všetky texty na zvyčajnej dvojstrane č. 14 – 15). Ich autorovi O. Sliackemu sa v nich nie vždy podarilo vyhnúť sa pátosu a tendenčnosti. Avšak v portrétoch iných osobností zaradených do uvedeného cyklu (napr. Benka, Tajovský, Fándly, Tešedík, Podjavorinská) už Sliacky okrem zdôrazňovania ich práce pre ľud väčšmi využil prvky beletrizácie, v ktorej sa vyníma ľudský rozmer, odvaha aj vytrvalosť prezentovaných osobností.

Naopak, príkladom prvoplánovej tendenčnosti biografického žánru je Krnov text *Hrdina Ján Nálepka*, v ktorom sa z Nálepku stáva takmer rozprávkový hrdina bojujúci „s miliónhlavým drakom“ Hitlerom (roč. 25, 1970/71, č. 3, s. 14).

Na rozdiel od Krna sa Sliackemu podarilo vyhnúť sa prvoplánovej tendenčnosti aj v 27. ročníku *Slniečka* (1972/73) v cykle životopisných medailónov o členoch komunistickej strany či partizánoch. Evžen Rosický nie je len popraveným členom komunistickej strany, ale najmä výborným maratóncom (tamže, č. 2, s. 14 – 15), Janko Novák nie je len mladým partizánom, ale najmä nadaným maliarom (tamže, č. 3, s. 14 – 15) a Marcel Hetz básnikom (tamže, č. 4, s. 14 – 15). V prípade posledného spomenutého článku sa po prvý raz objaví Sliackeho schopnosť sprítomniť v texte autentickejšiu a zážitkovšiu, tradičnejšiu či inovatívnejšiu biografizmus totiž nahradil reportážou. Dieťa sa spolu s rozprávačom stáva ďalším členom návštevy, ktorá zavíta do Kremnice k Hetzovej matke, aby sa z útržkov spomienok a autorovej rekonštrukcie najmä posledných chvíľ protagonistu pred ním rozkryl tragický a pritom hlboko ľudský príbeh. Príbeh mladého Borisa Kocúra, ktorý padol v SNP, nám takto dopĺňa jeho sestra (tamže, č. 6, s. 14 – 15), rovnako ako príbeh zastreleného Milana Marečka (tamže, č. 8, s. 14 – 15), príbeh popraveného Otta Franka je doplnený vyjadrením jeho kamaráta (tamže, č. 7, s. 14 – 15). Metódou tvorivej rekonštrukcie autentických výpovedí sa Sliackemu podarilo vyhnúť sa heroizmu viažucemu sa na schematizovaných hrdinov a do popredia postaviť človeka, jeho konkrétneho, i keď tragický ľudský príbeh.

Zo SNP redakcia *Slniečka* tematicky čerpala aj v jeho 28. ročníku (1973/74), tentoraz išlo o seriál o vypálených slovenských obciach (*Kremnička*, tamže, č. 1, s. 18; *Nemecká*, tamže, č. 2, s. 26), publikovaný pod iniciálami (K. L. v čísle 1, M. T. v čísle 4, O. S. v čísle 5) či pseudonymami (J. Donoval v čísle 2). Z článkov sa vyníma Sliackeho text *Kalište* (tamže, č. 3, s. 18 – 19), v ktorom autor predstavil ďalší (aj neskôr často využívaný) typ autentickej zážitkovosti – v ja-rozprávani o sebe prezrádza, že mal ako chlapec spolužiaka z Kališťa, preto sa tam teraz ide ako dospelý pozrieť. Sliacky svoj text píše ako

príbeh, čo textu dodáva vnútorný dramatizmus. Efektívne v ňom zúročil svoj prozaický talent („a zrazu všetko zachvátil oheň, ľudí, chalupy, počuť trhanú cudziu reč, výstrely, plač, detský zúfalý výkrik“, tamže, s. 19), výsledkom čoho je sugestívna výpoveď prinášajúca subjektívizovaný pohľad na Povstanie. Dará sa mu aj vyhnúť sa prvoplánovej expresívnosti, aká je prítomná napr. v textoch z č. 1 – 2, kde sa obeť označujú ako „mučeníci Povstania“ (tamže, č. 2, s. 26).

Sliacky sa k téme SNP vrátil ešte v článku *Mladí hrdinovia Slovenského národného povstania* (roč. 34, 1979/80, č. 1, s. 18 – 19) – ide o mikroportréty mladých ľudí doplnené citátmi z partizánskej prísahy či desatora povstaleckého bojovníka, tento návrat však nehodnotíme ako veľmi úspešný.

Téma SNP rezonovala aj v reportážnych textoch Petra Holku. Najskôr sa predstavil reportážou s výraznou beletrizáciou *A predsa svitlo* (roč. 38, 1983/84, č. 10, s. 19 – 21). V nej bratislavské deti v pionierskom tábore na Ostrom Grúni spoznávajú v tete, ktorá im predáva malinovku, Aničku Štefančovou, jednu z desiatich preživších. Spomienkové rozprávanie odhaľuje deťom konkrétne hrôzy, ktorými muselo toto dievča prejsť, pričom teraz už ako staršia žena dúfa, že to, čo zažila ona, už nebudú musieť zažiť žiadne iné deti. V reportáži opäť badať príklon k autentickej zážitkovosti. Výpoveď konkrétneho človeka ako svedka a pamätníka umožňuje cez individuálnu pamäť pozmeniť optiku pohľadu na historické udalosti a čitateľa na nich zainteresovať. Holka sa s témou Povstania úspešne a invenčne vyrovnal aj v reportáži *Stíšeným hlasom* (roč. 39, 1984/85, č. 1, s. 6 – 9). V nej rozprávajú antropomorfizované predmety, ktoré sú súčasťou expozície v Pamätníku SNP v Banskej Bystrici, v ja-forme príbehy svojich majiteľov.

Svoju autentickú skúsenosť s vojnou predstavil v stĺpčeku *Čo je to mier* aj Milan Rúfus (roč. 39, 1984/85, č. 9, s. 6) – po úvodnom úprimnom humornom vyznaní sa z ťažkostí s písaním pred dieťaťom počas príjemnej cesty do školy rozvinie hrôzostrašný výjav odtrhutej ľudskej hlavy vo vojenskej prilbe, ktorý by už podľa autora nikdy nemal byť súčasťou žiadneho detského/ľudského príbehu, a preto je pre Rúfusa najväčším zázrakom mier.

V 28. ročníku *Slniečka* (1973/74) pozorujeme v rámci biografických medailónov tendenciu „poľudštit“ súčasných kultúrnych predstaviteľov – autori cyklu (J. Poliak, L. Feldek, R. Moric a i.) prinášajú spomienkové texty napr. o L. Kellenbergerovi (č. 1), L. Ondrejovovi (č. 3), Š. Cpinovi (č. 4), L. Zúbkovi (č. 5). Tendenčnejšie je len Moricovo rozprávanie o J. Horákovi – priateľovi pionierov (tamže, č. 8, s. 14 – 15).

Počnúc 1. čísom obnoveného *Slniečka* (roč. 23, 1969) začína redakcia pod názvom *Obrázková história Slovenska* (č. 1 – 5, s pokračovaním v nasledujúcich dvoch ročníkoch) publikovať prvý z jej pronárodne orientovaných histo-

rických seriálov, ktorý dokladá úsilie redakcie vyhnúť sa (či vzdorovať?) ideologicky zdôrazňovanému internacionalizmu. Na seriáli autorsky participovali viacerí autori (L. Zúbek a J. Horák, občasne aj M. Ďuričková, J. Hrušovský a R. Moric); v intenciách názvu seriálu je centrálna vizuálna časť dvojstrany, text je situovaný na margá. (V neskorších historických seriáloch bude textová zložka posilnená.)

Seriál sa začína Zúbkovým textom o našich predkoch Slovienoch (tamže, č. 1, s. 16 – 17). Aj keď dieťa ešte stále ostáva viac v rovine pozorovateľa, jazyk sa beletrizuje a približuje k dieťaťu: „v zime Perún vyspával ako medved, vyčkával na prvé teplé dni“ (tamže). V beletrizácii, dokonca s využitím dialogizovania, pokračuje aj Ďuričková v 3. časti o histórii Slovenska v 7. a 8. storočí (tamže, č. 3, s. 17). V ďalších častiach je poznávanie sústredené na jednu historickú osobnosť a dobu, v ktorej žije, za dôležitú so zreteľom na motivovanie dieťaťa k poznávaniu považujeme zmenu, s ktorou príde Horák v 7. čísle 24. ročníka, keď sa v textoch centrálnou stane nie osobnosť, ale téma, ktorá je prezentovaná v historickom vývoji. Tento koncept zároveň umožňuje obohatiť nosný text o rôzne zaujímavosti z iných disciplín. Textová časť narastá (presahuje dvojstranu), často býva doplnená ďalším informačným textom, napr. Horákov výklad o sokoliarstve dopĺňajú zoologické informácie, ako aj ukážky z ľudovej slovesnosti o sokoloch (roč. 25, 1970/71, č. 3, s. 16 – 19). Sústreďenie informácií do osobitých častí zároveň umožnilo nosné texty výraznejšie beletrizovať. Takúto textovú hybridnosť vnímame ako pozitívnu, pre dieťa zaujímavú, pretože mu umožňuje použiť vlastný spôsob objavovania faktov v rôznych druhoch textov.

Ahistoricky pôsobí zaradenie Moricovho textu o SNP do 1. čísla ročníka 1969/70 (text v poslednom, 5. čísle 23. ročníka hovorí o Svätoplukovi, text v 2. čísle 24. ročníka prináša informácie o Slovensku na začiatku 10. storočia). Moric síce v úvode vysvetľuje, že Povstanie nepatrí do 7. či 17. storočia (tamže, č. 1, s. 16), no v jeho texte dominuje tendenčnosť. Povstanie je prezentované ako najsvetlejší bod našej histórie – išlo o „boj za svätú pravdu“ (tamže), na zvýraznenie bipolárnosti zobrazovaného sveta slúži aj použitý expresívny jazyk.

Rovnako tematicky a historicky rušivo pôsobí aj časť o dome J. Kollára v Lubochni, ktorý je v texte Slniečka prezentovaný ako miesto konania sa zjazdu členov demokratickej ľavice, predchodkyne KSČ; v tejto súvislosti je text doplnený o informácie o komunistických periodikách a internacionále (roč. 25, 1970/71, č. 9, s. 16 – 19).

Iný typ historického seriálu predstavil Sliacky pod pseudonymom Ján Donoval v 27. ročníku Slniečka (1972/73) v cykle o boji slovenského ľudu za sociálnu spravodlivosť a slobodu (napr. vzbura banskoštiavnických baníkov z r. 1707, tamže, č. 3, s. 22; roľnícke povstanie z r. 1672, tamže, č. 5, s. 22; cho-

lerové povstanie z r. 1831, tamže, č. 6, s. 23). Pomerne úspešne sa mu v ňom podarilo vyhnúť sa tendenčnosti, a to jednak tým, že sa sústredil aj na osudy ľudí, ktorých vtedajšia historiografia neprezentovala ako typických uvedome-
 lých bojovníkov (napr. O. Kolár odsúdený za vzburu v r. 1526, tamže, č. 1, s. 22), jednak tým, že rezignoval na biografizmus a sústredil sa na niekoľko okamihov života protagonistu, a v neposlednom rade aj tým, že pomocou výraznej beletrizácie vysvetlil dieťaťu primeraným jazykom a so značnou emocionálnosťou dávnu nespokojnosť človeka s nespravodlivosťou, ale súčasne predstavil i jeho vieru v lepší život.

Do 29. ročníka *Slniečka* (1974/75) jeho redakcia zaradila historicko-náučný seriál V. Ferka o dobývaní kozmu *Od Ikara po Gagarina*. Pred dieťaťom sa často poetickým jazykom odkrýva dávny sen človeka vzlietnuť. Začiatok tohto sna Ferko nachádza v gréckom mýte (tamže, č. 1, s. 26 – 27), človek ho však aj za cenu neúspechov i tragédií premenil na realitu. Napriek tomu, že v rámci jednej časti autor uvádza mnohých vynálezcov, je text informačne vyvážený a nechýba mu ani vnútorný dramatismus (napr. v časti o vojne v laboratóriách, tamže, č. 4, s. 26 – 27). Dávny sen človeka vzlietnuť ukončuje autor originálne v časti *Načo ta lietame?* (tamže, č. 10, s. 26 – 27), kde si vo vysvetlení pomáha analógiou s objavením Ameriky, ktorej objavenie bolo tiež späté s túžbou človeka po poznaní.

K veľkému historickému seriálu s názvom *Slovensko v najstarších a ešte starších dobách* sa *Slniečko* vrátilo v 33. ročníku (1978/79), tentoraz bol jeho autorom historik Pavel Dvořák. Ten čitateľsky prítlačivo priblížil históriu viažucu sa k územiu dnešného Slovenska počnúc pravekom, najstaršími osídleniami a končiac Veľkou Moravou, pričom si podľa Stanislavovej (2010, 157) všima geograficko-historické i archeologické súvislosti a vťahuje čitateľa do spoločného uvažovania o nastolených problémoch histórie. Využíva na to motivačné názvy (napr. *Tatranský dinosaurus a bratislavské moria*, tamže, č. 1, s. 26), jazyk blízky dieťaťu („najsľimejšou rýchlosťou, akú si vieme predstaviť: jediný milimeter za tisíc rokov“, tamže, s. 27) a predmety a javy, ktoré dieťa pozná (napr. „rástli u nás pralesy vysoké ako paneláky, v ktorých sa plazili metrové stonožky a lietali vážky veľké ako detské lietadielka“, tamže, s. 28). Nenápadne dieťaťu odkrýva aj postupy vedeckého myslenia a riešenia problémov. Výraznú faktotvorbu predstavuje napr. časť *Zázrak medenej kvapky* (tamže, č. 4, s. 26 – 29), v ktorej sa pred detským čitateľom odvíja zmena života človeka používajúceho pazúrik na človeka pracujúceho s kovovými nástrojmi, neskôr aj v nových zamestnaniach. Dvořák využíva aj aktualizácie, napr. v súvislosti s Veľkou Moravou pripomína, že išlo o prvý spoločný štát Čechov a Slovákov (tamže, č. 10, s. 26 – 29). História je tak vďaka jazyku a štýlu autora napínavým dobrodružstvom aj symbolickým príbehom.

V nasledujúcom ročníku 34 (1979/80) dejiny *Slovenska v dobách stredovekých* prezentoval vo svojom historickom cykle ďalší historik Matúš Kučera. Kučerov seriál pokračuje aj v ročníkoch 35 – 38, v 38. ročníku sa od 5. čísla začína nový seriál *Slovensko na prahu novoveku* (v ročníku 38 je jeho autorom M. Kučera, v ročníku 39 historik Ján Hučko, v ročníkoch 40 – 41 historička Alžbeta Sopusková), v ročníku 42 A. Sopusková publikuje seriál *Slovensko na prahu dneška*.

Kučera vo svojom seriáli nadviaže na Dvořákov seriál – začína *Poslednými chvíľami Veľkej Moravy* –, avšak v porovnaní s Dvořákom prezentuje väčší počet faktov. Prostredníctvom idey práce a idey vlastenectva približuje v chronológii udalosti, osobnosti aj spoločenské zmeny na Slovensku od Veľkej Moravy až po Bitku pri Moháči (pozri Jurčo 2000, 173). Úcta k práci je najzreteľnejšie vyjadrená v časti *Ako sme dorábali chlebič* (roč. 36, 1981/82, č. 5, s. 26 – 29). Súhlasíme so Stanislavovou (2010, 157), že Kučera svoje rozprávania ozvlášťňuje, subjektívizuje, usiluje sa evokovať atmosféru dávnych čias a podať encyklopedický výklad s takou mierou dejového dramatismu, aby sa stal pre detského čitateľa čo najpríťažlivejším. Využíva na to motivačné názvy (napr. *Prečo je knižka hranatá*, roč. 34, 1979/80, č. 7, s. 26), text dopĺňa zaujímavosťami (napr. o tom, že sa v knižke rolovalo a nie listovalo). Neznáme sa usiluje skonkrétniť či spojiť so skúsenosťou, ktorú dieťa mohlo zažiť (napr. tým, že domy nemali komíny, „dym dobre vyštípal oči, kým gazdiná uvarila prosnú kašu“, tamže, č. 2, s. 28), kladie si otázky, na ktoré následne vo výklade odpovedá (napr. Odkiaľ sa vzali? v texte o Habsburgovcoch, roč. 37, 1982/83, č. 1, s. 26). Nie vždy sa mu však podarí výklad prispôbiť možnostiam detského percipienta (napr. vtedy, keď uvádza, že dom bol nezriedka „zapustený do zeme“, roč. 34, 1979/80, č. 2, s. 28). V porovnaní s Dvořákom častejšie explicitne vyjadruje svoj postoj (napr. hodnotí, že „naša dedina bola vo svojich počiatkoch teda drevená, slamená a – biedna“, tamže, s. 29). V niektorých častiach porušuje chronologický výklad na úkor tematického zamerania textu, napr. *Sol' nad zlato* (roč. 34, 1979/80, č. 8, s. 26 – 29), aby v úplnosti obsiahol príbeh „bieleho zlata“ od čias Svätopluka. Práve v takýchto tematicky zameraných textoch sa mu darí faktotvorbu požadovanú Jurčom (2008) ako základný atribút literatúry faktu budovať suverénnejšie. Dôkazom toho môže byť diel *Čo rozprávalo malé pečatidlo* (tamže, č. 8, s. 26 – 29), kde sa zlato stáva vojakom, ktorý dokáže vyhrať každú bitku, či časť *Zlatý kľúč zo Slovenska* (roč. 35, 1980/81, č. 9, s. 26 – 29). Výklad dopĺňa nielen poznatkami o kremnickej mincovni, ale aj o mincovej reforme či o zlatom dukáte ako najpevnejšej európskej mene. Zaujímavé je tiež, ako Kučerovi niektoré historické postavy prechádzajú z príbehov do príbehov, napr. s Matúšom Čákom ako vedľajšou postavou sa stretáme v už zmienenom texte o pečatidle, ale aj v texte o Ladi-

slavovi Kumánovi (tamže, č. 3), v nasledujúcej časti *Pán Váhu a Tatier* (tamže, č. 4) je hlavnou postavou. Niektoré časti príbehov sa preto opakujú, ale z rôznej perspektívy, naznačené býva v inom príbehu dopovedané. To spolu s Kučerovou expresívnou lexikou, bohatým slovníkom, manifestovaním subjektívneho postoja, ale aj s náznakmi psychologizácie ako pokusmi o poľudštenie historických postáv môže byť pre detského čitateľa príťažlivé.

V 1. čísle 39. ročníka sa so svojím textom *Počiatky slovenského národného obrodenia* po prvýkrát predstavil univerzitný profesor Ján Hučko. V porovnaní s predchádzajúcimi autormi sa Hučkovi nie vždy úspešne podarilo v textoch zohľadniť vek percipienta (len pripomíname, že *Slniečko* je určené žiakom 1. – 5. ročníka základných škôl), čo demonštruje citát hneď z 1. časti daného seriálu: „Zdalo sa, že maďarizačnému tlaku šľachty nič neodolá; slovenský ľud bol biedny a rodiaca sa maloburžoázia zas hospodársky slabá, kultúrne nerozvinutá, zaostalá a politicky bezprávná.“ (roč. 39, 1984/85, č. 1, s. 27) Možno konštatovať, že v textoch výraznejšie dominuje výkladový štýl, ktorý neraz pripomína hodinu dejepisu (napr. „zopakujme si“, tamže, č. 3, s. 26). V porovnaní s predošlými autormi sú Hučkove texty poznačené vyššou tendenčnosťou (napr. v súvislosti s Herderom konštatuje, že v minulosti, ako aj dnes „slovenské národy zoskupené v tábore socializmu skutočne stoja v popredných líniách zápasu o zachovanie svetového mieru“, tamže, č. 3, s. 27). Výklad je niekedy príliš vágny, nekorešponduje s percepčnými schopnosťami dieťaťa (napr. založenie *Tatrína* a naznačenie jeho činnosti autor vysvetľuje tak, že si to dieťa nedokáže predstaviť, tamže, č. 7, s. 29). Tendenčnosť sa prejavuje najmä v aktualizáciách (napr. oslobodzujúci proces štúrovcov, známy napr. zo *Žiadostí slovenského národa*, zavŕšila až robotnícka trieda, tamže, č. 9, s. 29). Aj Hučko využíva expresívny jazyk (napr. získanie gymnázií je „svetielko v tmavej noci reakčného režimu“, tamže, č. 10, s. 29), dokonca na niektorých miestach badať aj dramatizmus (napr. tam, kde píše o pražských barikádach z roku 1848), v porovnaní s predošlými autormi však dramatizmus retardujú časté zátvorky s doplňujúcimi informáciami. Je možné, že si tieto nedostatky uvedomovala aj redakcia, a preto v nasledujúcom ročníku prizvala na spoluprácu historičku Alžbetu Sopuskovú. V porovnaní s Hučkom sa Sopuskovej jazyk zjednodušuje, text prestáva byť informačne presýtený, do moderného veku autorka vstupuje prostredníctvom vynálezov – text ozvlášťňuje zaujímavosťami (napr. o prvej parolodi *Karolíne* v Bratislave), istá miera tendenčnosti v ňom však ostáva (odvolávky na *Lenina*, tamže, č. 1, s. 27). Ideologizácia sa výraznejšie objavila v textoch, ktoré sa viažu na *Slovensko na prahu dneška*, v ktorých sa stretáme so stereotypnými obrazmi (napr. v súvislosti s tým, ako sa malý národ v SNP stal veľkým, lebo zdvihol „paloš proti obludě fašizmu“, roč. 42, 1987/88, č. 3, s. 29; ďalej s tým, ako nie ľudia stavali *Trat'* mládeže, ale ona stavala – rozumej

formovala – ľudí, tamže, č. 8, s. 27). Na druhej strane však treba dodať, že So-pušková písala o tej časti dejín, ktorá sa interpretovala najtendenčnejšie.

V tomto ohľade dochádza k zmene až v nových politických podmienkach po r. 1989, keď je do 8. čísla 44. ročníka Slniečka (1989/90) zaradený komiks *Príbehy zo slovenských dejín* (textovú časť spracoval Š. Moravčík, nakreslil M. Čapka).

Prvým vlastivedným cyklom Slniečka bola Ferkova *Ty rodná zem moja* (roč. 26 – 27, 1971/72 – 1972/73). Úspešný model žánrových hybridov, ktorý bol prítomný napr. v Horákovej *Obrázkovej histórii Slovenska*, Ferko tentoraz realizuje v rámci jedného textu. Ako upozorňuje Stanislavová (2003, 124), Ferko premysleným výberom a komponovaním informácií z jednotlivých oblastí tak, aby sa všeobecné krížilo a dopĺňalo s jednotlivým a zvláštnym, vytvára na spôsob mozaiky ucelený a pútavý obraz o Slovensku. Zároveň v tomto úsilí možno badať nielen Ferkovu snahu, ale aj snahu redakcie Slniečka zvýšiť úroveň vlastivedno-historického povedomia, v školskom systéme síce prítomného, ale zaťaženeho faktografickosťou. Ferkov text je rozložený na margách obrázkovo bohatej dvojstrany s dokončením v centrálnom priestore na nasledujúcej strane. Ferko pozýva dieťa objavovať nepoznané spolu s ním – „Prižmurte oči (...) počujete niečo? Áno – šum.“ (roč. 26, 1971/72, č. 1, s. 16). Príbeh osobitostí malej, no nesmierne zaujímavej krajiny otvára dávne more Thetis. Ferkov text informačne zbytočne nepresycuje – selektuje zemepisné informácie, ktoré vhodne dopĺňa zaujímavosťami o faune či flóre, v záverečnej časti pripomína aj „pamätníky“ dneška (chemický závod, cementáreň, vrtná veža, revolučné dediny – tamže, s. 18). Počnúc 3. číslom sa vydáva na cestu po jednotlivých regiónoch Slovenska (Spiš, Liptov, Orava a i.), cyklus tak dostáva vnútorný rytmus. Napríklad v súvislosti so Spišom (tamže, č. 3, s. 16 – 18) dieťa pozýva na prehliadku hradov, ktorú umocňuje začlenením povestového prvku o veľkom kameni na brehu rieky Poprad, ktorým chcel čert zrúcať Ľubovniansky hrad (tamže, s. 16; v iných textoch využíva napr. fragmenty piesní z Pohronia, roč. 27, 1972/73, č. 2), ďalej prináša informácie o náleze neandertálskeho chlapca v travertínovom kopci, o kolonizácii Spiša a profesiách, ktoré s ňou súviseli. Bohatosť informácií (niekedy prezentovaných iba heslovito) aktualizuje odkazom do súčasnosti (napr. informáciou, že pre región je dodnes typické baníctvo), informačnú nasýtenosť odľahčuje humornými epizódkami s náučným obsahom. Súčasťou jednotlivých častí je aj pripomenutie si slávnych rodákov (v súvislosti so Spišom sa výklad končí pripomenutím si hrdinu ZSSR kapitána J. Nálepku). Slovensko je pre Ferka historicky, kultúrne i prírodne bohatou krajinou, dieťa zaujme aj vyjadrenie jeho osobného vzťahu k niektorým regiónom.

Ďalším vlastivedným seriálom *Bratislavské dominanty* sa Ferko predstavil v 28. ročníku Slniečka (1973/74). V každom čísle prináša na margách dvoj-

strany s centrálnou ilustráciou informácie o jednej bratislavskej dominante (počnúc Bratislavským hradom a končiac Slavínom). Je priam obdivuhodné, ako sa usiluje svoje pútavé rozprávačstvo (ktoré poznáme napr. z predošlého seriálu) využiť aj v príbehoch viažucich sa na súčasnosť, napr. *Ohne Vlčieho hrdla* (roč. 28, 1973/74, č. 2), a tým eliminovať prvoplánovú tendenčnosť, ktorá však v istej miere ostáva v aktualizáciách prítomná – bludisko potrubí v Slovnafte prirovnáva k pavučine a krvnému obehu (tamže, s. 16).

V tom istom ročníku začal vychádzať aj druhý Ferkov vlastivedný seriál *Výlety do podzemia*. Dieťaťu v ňom tentoraz autor ponúka zážitok z objavovania neživej prírody, konkrétne z objavovania jaskýň. Upozorňuje ho, že hoci spolu s ním symbolicky prešlo celé Slovensko, nestihli „nakuknúť“ do podzemia (tamže, č. 1, s. 24). V jednotlivých častiach Slniečka dieťa postupne spoznáva jednotlivé slovenské jaskyne, aj keď nie ako turistické atrakcie (hoci autor viackrát pozýva deti na ich návštevu), ale s dôrazom na jedinečnosť každej z nich (belosť Harmaneckej jaskyne, tamže, č. 2, s. 28 – 29; chlad Dobšinej, tamže, č. 7, s. 26 – 27), ako aj na odvahu spojenú s ich objavením (napr. Dobšiná, tamže, č. 7, s. 26 – 27). V poslednom diele predstavuje deťom jaskyne aj ako miesta, ktoré počas 2. svetovej vojny poskytovali úkryt partizánom (tamže, č. 10, s. 27 – napriek nadpisu *Domov partizánov* sa autor nevenuje iba tejto téme, ale i jaskyniam ako úkrytom aj pred inými hrozbami a napokon aj liečivým účinkom jaskýň). Tým sa zároveň symbolicky uzatvára aj príbeh jaskýň ako súčasť príbehu človeka.

Ako autorka vlastivedného cyklu sa v 29. ročníku Slniečka (1974/75) predstavila Bibiana Wallnerová. Po vstupných, často úsmevných beletrizáciách (cudzinka sa mylne domnieva, že Tanap je bohatý človek, tamže, č. 1, s. 16) nasledujú informačne bohaté výklady, v ktorých autorka nezabúda na vek čitateľa – použité termíny okamžite vysvetľuje, využívajúc predmety, ktoré dieťa pozná, napr. „trizel je napriek tomu krásny kvietok, žltý, vysoký ako dlhšia ceruzka“ (tamže, č. 1, s. 17). Takto dieťaťu postupne priblíži pračloveka z dnešných Bojníc, šur, lekná v Piešťanoch, zubry v Topoľčiankach a i. Aj takýto spôsob prezentácie informácií, v ktorom sa využívajú ja-rozprávanie, antropomorfizácie (napr. v texte o tise, tamže, č. 8, s. 16 – 17) a už spomínaný humor, hodnotíme ako pre detského čitateľa pútavý aj prístupný.

V 30. ročníku Slniečka (1975/76) tentoraz Jozef Dunajovec vo vlastivednom seriáli *Kľukaté cesty Slovenska* postupne predstavil 10 slovenských riek (Dunaj, Váh, Nitra a i.). Autorov text je bohatý na informácie z rôznych oblastí (popri vlastivedných informáciách nájdeme v texte poznatky z histórie, prírodovedy, etymológie), ale aj na rôzne zaujímavosti a aktualizácie zo súčasnosti (napr. o výstavbe vodného diela v Gabčíkove, tamže, č. 1, s. 18). Náučné býva vyvažované vstupnými beletrizáciami, napriek nespochybniteľnej odbornosti

autora aj zaujímavým informáciám však textom chýba radostné objavovanie, prítomné napr. vo Ferkových cykloch.

V 31. ročníku *Slniečka* (1976/77) sa ako autor vlastivedného seriálu *Veľká dobrodružná vlastiveda* predstavil Vlado Bednár. Jeho seriál predstavuje ďalší, veľmi úspešný variant uchopenia vlastivednej témy. Ferkovu reportáž doplnenú ďalšími žánrami Bednár nahradil cestopisom s prvkami dobrodružnej literatúry. Objavovanie sa v Bednárovom seriáli realizuje prostredníctvom novej optiky, objaviteľmi sú totiž dvaja bratislavskí chlapci, ktorí si chcú preveriť platnosť informácií z učebnice vlastivedy, v ich objavovaní je prítomný až osviežujúci situačný aj jazykový humor (ten sa dosiaľ v literatúre faktu vyskytoval iba sporadicky), napr. vtedy, keď sa v 2. čísle seriálu dozvedáme, prečo chlapci „neveria“ učebnici vlastivedy – v nej sa totiž uvádza, že západ Slovenska je prevažne nížina, pri pohľade z okna vidia Slavín, čo komentujú ako „prevažnej nížiny ani kúsok“ (tamže, s. 28). Z Bratislavy putujú až do Košíc, čo im umožní dôkladne „prekontrolovať“ celú vlastivedu a zistiť, že „v podstate má naša učebnica vo všetkom pravdu, hoci tam nie je ani zďaleka všetko zaznačené“ (tamže, č. 10, s. 29), týmto autor k vlastnému objavovaniu Slovenska vyzýva aj čitateľa.

Uvedené vlastivedné seriály nielen sprostredkúvali poznatky, ale bez naračnej stereotypnosti stimulovali a formovali cez citový vzťah ku krajine, histórii a kultúre aj vlastenecký rozmer detskej osobnosti.

S ďalšou inováciou vlastivedného seriálu príde redakcia *Slniečka* až na začiatku druhého desaťročia 21. storočia, keď do časopisu zaradí Sliackeho súťažno-náučný seriál *Desať divov Slovenska* (od roč. 2009). Faktické informácie vytvárajú základ pre reportáž, v ktorej sa funkčne využíva osobná spomienka, autentický či fiktívny rozhovor, ľudová rozprávka, povesť, pieseň, fragment umeleckého textu (napr. z Proglasu, Smrti Jánošíkovej), ale aj dobrodružná napínavosť či mystifikácia. V tejto mozaike jednotlivých tematizovaných divov Slovenska sú prezentované informácie spracované tak, že podnecujú zvedavosť a provokujú poznávať (fakty sú predkladané ako záhady, autor v texte kladie otázky), čím smerujú k zážitkovej vlastivede.

Ďalší tematický okruh seriálov v obnovenom *Slniečku* predstavujú prírodopisné seriály. Hoci texty o prírode boli súčasťou aj matičného *Slniečka*, Moricove *Prechádzky po prírode* (roč. 24 – 25, 1969/70 – 1970/71), ktoré túto tematickú líniu otvárajú, prinášajú viaceré inovácie, a to jednak umiestnením textu na dvojstranu s pôsobivými obrázkami J. Šveca a jednak pozvaním dieťaťa zapojiť sa do objavovania. Príbehové časti majú informačný základ obsahujúci aj ponaučenie (napr. o tom, že borovice treba presádzať s koláčom, teda s koreňovým obalom, tamže, č. 1, s. 29), bývajú doplnené hádankou

(tamže, s. 28 – 29), ale aj výkladom, Moric texty zatriktívňuje napr. použitím indiánskych pomenovaní mesiacov. Moricovo budovanie vzťahu k prírode má aj výchovný rozmer.

Populárno-náučnými textami o našich stromoch a vtákoch sa v 31. ročníku (1976/77) predstavil Ladislav Kuchta. Na margách dvojstrany postupne prezentuje 10 stromov (agát, borievku, drieň a i.) a na nasledujúcej strane aj 10 vtákov (kormorána, krutohlava, jariabka a i., uverejnené pod iniciálami L. K.). Vo vstupných beletrizáciách dominuje láska k prírode, úsilie zaujať dieťa nielen nasledujúcimi informáciami, ale aj objavovaním ich tajomstiev. Kuchta má zmysel pre priam lyrickú atmosféru, vo výkladových častiach, ktoré majú prevahu, je suverénnym odborníkom, okrem botanických informácií má dieťa možnosť dozvedieť sa niečo napr. aj o využití stromu.

S novou formou prezentácie prírodovedných informácií sa stretne až v 8. čísle 44. ročníka Slniečka (1989/90), počnúc ktorým sa začne niekoľkoročná úspešná rubrika Slniečka *Deti v zelenom*. Nepôjde už len o tradične chápané prezentovanie lásky k prírode, ale o cieľnú environmentálnu výchovu vhodne doplnenú aj o súťaž.

Okrem uvedených seriálov či cyklov sa v 32. ročníku Slniečka (1977/78) predstavila svojimi reportážami z Kuby pod názvom *Kvet v Karibskom mori* i Klára Jarunková. Autorka sa v nich sústredila na poznatky pre naše deti neznáme, napr. píše o krokodílej farme a cukrovej trstine (tamže, č. 3, s. 27 – 29), o cyklónoch, uragánoch a hurikánoch (tamže, č. 6, s. 27 – 29), ale aj o otrokoch z Afriky, ktorých dovážali na Kubu (tamže, č. 7, s. 27 – 29), informačnosť textov sa dарило vhodne dopĺňať poetizáciami, napr. „vonku dýcha more, povieva slaný vetrik. Previeva nedohľadné plantáže kubánskej cukrovej trstiny. Hrá si na jej vysokánskych hladkých stvoloch“ (tamže, s. 29).

Ďalší okruh textov tvoria informačné články umiestnené na koniec časopisu. K nim možno priradiť Daškovej seriál *Všeličo o našej vlasti* (roč. 23, 1969, č. 1 – 5), hoci niektoré jeho časti majú blízko k encyklopedickosti (pozri výpočet všetkých naj v súvislosti so Slovenskom, napr. v č. 1, s. 29), autorka nezapúta na detského adresáta (napr. v texte o poštovej schránke či kaši, tamže, č. 3, s. 27). Konceptnejšie a z pohľadu dieťaťa aj atraktívnejšie sú kreované noticky a krátke správy v 26. ročníku (1971/72), napr. *3x prečo???* (tamže, č. 1, s. 29), *3x naj* (tamže, č. 2, s. 30), *3x ako* (tamže, č. 3, s. 22 – 23). Za invenčné pokladáme aj informačné texty z 28. ročníka (1973/74) zaradené do rubriky *Dovoľ, aby som sa predstavil*. Obracajúc sa k mladšej vekovej kategórii, prezentuje zaujímavosti o zemiaku sám antropomorfizovaný zemiak. Text obsahuje otázky, ktorými povzbudzuje do ďalšieho objavovania: „Hovoríte, že ma poznáte? Že sa so mnou takmer denne stretávate na tanieri? (...) A viete, ako to so mnou

bolo od začiatku?“ (tamže, č. 1, s. 31, uverejnené pod iniciálou H. S.) V nasledujúcich číslach sa takto pútavo detskému čitateľovi predstavuje napr. čaj (č. 2, s. 31), lyžica (č. 3, s. 31), zápalky (č. 4, s. 31).

V 30. ročníku (1975/76) sú zastúpené informačné texty v rubrike *Vieš, čo nevieš?*, v 37. ročníku (1982/83) v novej rubrike *To je omyl, prosím!*. Jednotlivé texty popierajú rozšírené mýty, napr. o tom, že Jánošík neštudoval za kňaza (tamže, č. 1, s. 19). Väčšinou sú zaujímavosti pripravované so zreteľom na záujmy i vek čitateľov, napr. v textoch E. Podlipnej *Ako chutí púpava?* či *O zajačej reči* (roč. 23, 1969, č. 5, s. 28). Počnúc 32. ročníkom (1977/78) sa objavuje rubrika *Zápisník Slniečka*, v ktorej sa prezentujú informácie o výročiach narodenia a smrti, o úmrtí spisovateľov, o výstavách, o nových rukopisoch, ako aj informácie o časopisoch pre pionierov v zahraničí (napr. pre kubánskych pionierov, tamže, č. 7, s. 31). V súvislosti s uvedenom rubrikou sa však vynára otázka, kto bol jej adresátom.

Informačný charakter má aj rubrika *Knižka pre tvoju radosť* (roč. 24, 1969/70), neskôr premenovaná na *Knižka, ktorá ťa poteší*, ako aj rubrika *Brúsime si jazyk*. Posledná spomínaná je iba jedným z mnohých príkladov cieľného kultivovania jazyka a reči v Slniečku (bližšie k tomu Horváthová 2017, 193–220).

V 41. – 43. ročníku Slniečka (1986/87 – 1988/89) pribudla ako nový pravidelný žáner aj séria rozhovorov s autormi a ilustrátormi literatúry pre deti, napr. s P. Glockom (roč. 41, 1986/87, č. 1), V. Šikulom a L. Feldekom (tamže, č. 2), O. Zimkom (roč. 42, 1987/88, č. 3) a i.

Z reflexie informačných, popularizačných a náučných žánrov, ako aj textov literatúry faktu v obnovenom Slniečku je zrejmá nielen ich tematická a žánrová pestrosť, ale aj rôzna miera participácie na propagácii dobových politických zámerov. Za zváženie tiež stojí, do akej miery sa na publikovaní takýchto článkov redakcia angažovala svojim vnútorným presvedčením, neskúsenosťou až naivitou, prípadne i konjunkturalizmom. Možno len špekulatívne predpokladať, že redakcia využívala vydávanie prorežimových apologetických zdravíc, výročných článkov, tendenčných správ, biografických portrétov či otvorene angažovaných segmentov historických alebo vlastivedných seriálov na to, aby mohli „prežiť“ a publikovať aj kvalitatívne iné texty. Napokon, z analýzy spomínaných cyklov a seriálov je zrejmé úsilie redakcie vyhnúť sa ideologicky zdôrazňovanému obsahu či jeho schematickému zobrazeniu, ako aj stimulovať progresívne tendencie literatúry pre deti a mládež a upevňovať jej nadčasové hodnoty.

Literatúra

- HORVÁTHOVÁ, Ľubica. 2017. Jazyk Slniečka. In *Časopisecký fenomén Slniečko v kontexte slovenskej detskej a národnej kultúry*, Ondrej Sliacky a kol., 193–220. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- JURČO, Milan. 2000. *Paradoxný svet literatúry faktu*. Banská Bystrica: Univerzita M. Bela.
- JURČO, Milan. 2008. *Proti aj za*. Martin: Matica slovenská.
- KLÁTIK, Zlatko. 1952. „Súčasný stav a úlohy slovenskej literatúry pre deti a mládež.“ In *Slovenské pohľady* 68 (3): 199–232.
- RAMPÁK, Zoltán. 1949. „O socialistickú umeleckú kritiku.“ In *Slovenské pohľady* 65 (1):6–12.
- SLIACKY, Ondrej. 2013. *Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež do roku 1960*. 2., dopl. vyd. Bratislava: Literárne informačné centrum.
- SLIACKY, Ondrej. 2017. Slniečko v spoločensko-literárnom kontexte v rokoch 1927 – 1950. In *Časopisecký fenomén Slniečko v kontexte slovenskej detskej a národnej kultúry*, Ondrej Sliacky a kol., 8–28. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- STANISLAVOVÁ, Zuzana. 2003. Literatúra pre deti a mládež po roku 1960. In *Kontúry slovenskej literatúry pre deti a mládež v rokoch 1945 – 2002*, Ondrej Sliacky a Zuzana Stanislavová, 75–202. Prešov: Náuka.
- STANISLAVOVÁ, Zuzana a kol. 2010. *Dejiny slovenskej literatúry pre deti a mládež po roku 1960*. Bratislava: Literárne informačné centrum.

Pramene

Umelecký mesačník *Slniečko* (roč. 1 – 44, 1927/28 – 1989/90)

Mgr. Eva Faithová, PhD.
Katedra slovenského jazyka a literatúry
Pedagogická fakulta UK v Bratislave
Račianska 59, 813 34 Bratislava
faithova@fedu.uniba.sk